

نقش مادر در تربیت فرزندان مهدوی

فاطمه لک زاده ۱

چکیده

این مقاله به بررسی نقش مادر در تربیت فرزندان مهدوی می‌پردازد و با تأکید بر اهمیت تربیت دینی و مهدوی، ابعاد مختلف این نقش را تحلیل می‌کند. و تأکید می‌کند که تربیت مهدوی به معنای آماده‌سازی نسل آینده برای ظهور امام مهدی (عج) و تحقق عدالت و صلح در جامعه است. مساله اصلی این است که مادران به عنوان اولین معلم و الگوی تربیتی، می‌توانند در شکل‌گیری شخصیت، اخلاق و اعتقادات دینی فرزندان مؤثر باشند و آن‌ها را برای زندگی در جامعه‌ای عدالت‌محور و مهدوی آماده کنند. این تحقیق به بررسی نقش مادر از جنبه‌ی فردی که شامل: نقش مادر در تغذیه و رشد عاطفی، آموزش مفاهیم مهدویت، الگوسازی، ایجاد روحیه انتظار، تربیت اخلاقی و دینی و از جنبه اجتماعی به آموزش احترام به دیگران، مسئولیت‌پذیری، آموزش مشارکت اجتماعی، تقویت روابط اجتماعی و تشویق به تعاون و همکاری می‌پردازد تا فرزندان را به گونه‌ای شکل دهد که در آینده، آن‌ها را به افرادی آگاه و مسئولیت‌پذیر تبدیل کند. تحقیق حاضر با استفاده از منابع معتبر و مستندات دینی و اجتماعی به روش کتابخانه‌ای و از نوع توصیفی انجام شده است. این مقاله تأکید می‌کند که با پرورش فرزندان مهدوی و ترویج آموزه‌های اسلامی می‌توان به تقویت همبستگی اجتماعی و ایجاد جامعه‌ای ایده‌آل و مهدوی دست یافت که در آن ارزش‌های انسانی و اخلاقی در کانون توجه قرار دارد.

کلید واژه‌ها

نقش مادر، تربیت دینی، تربیت فرزندان، فرزندان مهدوی، جنبه‌های فردی، جنبه‌های اجتماعی.

^۱. طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه تخصصی حضرت آمنه (س). fatemeh6730fm@gmail.com

مهم‌ترین و اساسی‌ترین نقش مادران در جامعه اسلامی تربیت فرزندان مهدوی است. مادر به‌عنوان اولین معلم و تربیت‌کننده‌ی فرزندان، نقش بسیار مهمی در این فرایند دارد. از آن‌جا که مادر در اکثر مواقع از پدر زمان بیشتری را با فرزندان خود سپری می‌کند، می‌تواند آموزه‌های اخلاقی، دینی، اجتماعی و فرهنگی را به فرزندان منتقل کند. این تربیت تأثیر بسزایی بر شخصیت فرزندان دارد. در دنیای امروز که با چالش‌های متعددی مواجه است، تربیت فرزندان مهدوی به معنای آماده‌سازی نسل آینده برای ظهور امام مهدی (عج) و تحقق عدالت و صلح در جامعه، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

از طرفی نیز تربیت مهدوی فرزندان نیازمند شناخت صحیح از اصول و آموزه‌های دینی و اخلاقی مهدویت است که مادر باید این موارد را به فرزندان خود آموزش دهد. مادر به عنوان «معمار تربیت مهدوی»، با انتقال ارزشهایی مانند امید، عدالت، معنویت و مسئولیت‌پذیری، نه تنها شخصیت فردی فرزندان، بلکه در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی، می‌تواند به تقویت بنیان‌های جامعه و ایجاد نسلی آگاه و مسئولیت‌پذیر منجر شود. در این راستا، زنان با ایفای نقش‌های مختلف خود، از جمله مادر، معلم و الگو، می‌توانند به تربیت نسلی بپردازند که نه تنها به ارزش‌های مهدوی پایبند باشد، بلکه جامعه را به سمت الگوی مطلوب «تمدن منتظر» سوق دهد که در آن ظلم ستیزی، اخلاق‌مداری و همبستگی اجتماعی به فرهنگ غالب تبدیل شود.

حال سوال این است که نقش مادر در تربیت فرزندان مهدوی چیست؟

اهمیت این موضوع زمانی مشخص می‌شود که دشمن شبانه‌روز در صدد تخریب خانواده که در رأس آن مادر است، می‌پردازد؛ زمانی که مادر از نقش اصلی خود که تربیت فرزند است دور شود، خانواده معنای حقیقی خود را از دست می‌دهد. همان‌طور که در آیه شش سوره تحریم «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ» ای کسانی که ایمان آورده‌اید! خود و خانواده‌ی خویش را از آتشی که هیزم آن انسان‌ها و سنگ‌هاست نگه دارید؛ آتشی که فرشتگانی بر آن گمارده شده که خشن و سختگیرند و هرگز فرمان خدا را مخالفت نمی‌کنند و آنچه را فرمان داده شده‌اند [به‌طور کامل] اجرا می‌نمایند.» به مسئولیت زنان و مردان در تربیت فرزندان و مراقبت از آن‌ها از گناه و عصیان خداوند اشاره شده‌است.

ضروری است این مهم به‌عنوان یک فرهنگ نهادینه شود تا این فرزندان به‌دلیل تربیت‌های مهدوی و انتظار بتوانند جامعه حال حاضر را به جامعه مفید و مؤثری تبدیل و در پیشرفت و شکوفایی آن نقش مهمی ایفا کنند.

هدف این مقاله تبیین جایگاه بسیار حیاتی و مهم نقش مادر در تربیت فرزندان مهدوی و متعهد خدمت به جامعه است.

در مجله ی مطالعات مهدوی، پاییز ۱۳۹۷ در مقاله ای با عنوان «**مروری بر نقش مادران در تربیت نسل منتظر**» آمده: مهم ترین رسالت زنان منتظر توجه به تقویت بنیان های دین داری در فرزندان خود می باشد؛ چرا که نسل بدون دین با اعتقادات سست و بی اساس هرگز نمی تواند در آینده پرچمدار حکومت جهانی حضرت مهدی -عجل الله تعالی فرجه الشریف- باشد. بین تمام نقش های مختلف زنان در حفظ این ارزش تربیت نسل ولایی و زنده نگه داشتن محبت اهل بیت -علیهم السلام- به ویژه یاد و اندیشه مهدوی نقشی بسیار مؤثر و غیر قابل انکار بوده است. در مجله ی انتظار موعود، آبان ۱۴۰۰ در مقاله ای با عنوان «**مطالعه تأثیر تربیت ولایی در تحقق جامعه مهدوی**» نیز است: نقش مادران، اصلی ترین رکن برای شکل گیری و تربیت فرزندان مهدوی است و مهدوی باوری عنصری است که انسان را رهنمون می کند به فرزند آوری و تولید نسل مهدوی که بتواند امام غایب خود را در تشکیل جامعه مهدوی یاری گرداند.

و همچنین در کتاب خانواده و تربیت مهدوی، مرتضی آقائهرانی، محمدباقر حیدری کاشانی که در سال ۱۳۸۹، انتشارات: کتاب یوسف آمده: از آن جا که هدف و آرمان تربیتی در فرآیند تربیت مهدوی وارد شدن فرزندان در شمار «انصارالمهدی» و «مهدی یاوران» است و از آن جا که اصلی ترین ویژگی مهدی یاوران، خدا محوری و موحدپروری است در طول تمام دوره های تربیتی اصالت باید با خدامحوری، موحد پروری، نیت های خالص الهی و رنگ و بوی خدایی گرفتن باشد؛ و در مقام عبودیت و فرآیند تربیت چه رنگ و بویی از رنگ و بوی خدا خوش تر؟!

بنابراین در این مقاله، تأکید بر ابعاد مختلف تربیت فرزندان، از جمله جنبه های فردی و اجتماعی است. همچنین، به جای تمرکز صرف بر جنبه های دینی، به چالش های معاصر و نیاز به تربیت نسل آینده برای مواجهه با این چالش ها نیز اشاره شده است. در این مقاله، نقش مادران به عنوان معماران تربیت مهدوی و تأثیر آن بر شکل گیری شخصیت فرزندان به طور خاص مورد بررسی قرار گرفته است. علاوه بر این، تأکید بر اهمیت آموزش اصول و آموزه های مهدویت به فرزندان، به ویژه در دنیای امروز، از دیگر نکات متمایزکننده است.

مفهوم شناسی

قبل از ورود به بحث اصلی، ضروری است که توضیحاتی درباره مفاهیم و متغیرهای مرتبط با این موضوع ارائه شود.

(۱) تربیت

تربیت یعنی پرورش دادن چیزی از حالتی به حالت دیگر تا این که کامل و تمام شود. (راغب اصفهانی، بی تا، ج ۱، ص ۳۳۶) و در اصطلاح تربیت به معنای فراهم آوردن زمینه برای پرورش استعداد های درونی هر موجود و به ظهور و به

فعلیت رسانیدن امکانات بالقوه درون او و آنگاه که با پسوند خانواده بیاید، بدین معناست که در این نهاد کوچک، افرادی به عنوان مربیان و کسانی در جایگاه تربیت شوندگان وجود دارند. (جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۱: ۵۰۷).

استاد مطهری در تعریف تربیت این گونه بیان می دارد: تربیت عبارت است از پرورش دادن، یعنی استعدادهای درونی ای را که بالقوه در یک شیء موجود است به فعلیت در آوردن و پروردن. و لهذا تربیت فقط در مورد جاندارها یعنی گیاه و حیوان و انسان صادق است و اگر این کلمه را در مورد غیر جاندار به کار ببریم مجازاً به کار برده ایم، نه این که به مفهوم واقعی، آن شیء را پرورش داده ای. (مطهری، ۱۳۸۳: ۲۲، ۵۵۱)

۲) تربیت دینی

تربیت دینی، فرآیندی است که آدمی را برای نحوه خاصی از حیات (به تعبیر علامه جعفری، حیات معقول) مهیا می-سازد (حسینی، ۱۳۷۹: ۱۸۹) شهید مطهری وقتی می-خواهند تربیت را تعریف بکنند می-فرمایند: آن شکوفاسازی استعدادهای بالقوه انسان است (مطهری، ۱۳۷۵: ۴۳) هدف تربیت دینی آن است که افراد جامعه را در فهم دین یاری رساند تا آن ها بتوانند آگاهانه درباره آن بیندیشند. این کار زمانی ممکن است که اذهان و عواطف آدمی، درهای خود را به روی دین نبندند و تصور نشود که دین چیزی منسوخ و مطالعه آن فاقد ارزش است؛ بنابراین تنها راه سعادت مند شدن انسان، بهره مندی او از تعلیم و تربیت دینی است (رحیمی، ۱۳۸۰: ۴۱)

به طور کلی، تعریف تربیت دینی به منظور آشنا ساختن افراد با جریان کسب معرفت ایمانی و عقاید دینی است و همچنین پذیرش سنت ها و اعمال دینی، توجه به ملاحظات اخلاقی و رفتاری مورد تأیید دین و به عبارت دیگر ایجاد یا پرورش ایمان در افراد را در برمی گیرد. گریمیت در این زمینه می نویسد: «تعلیم و تربیت مذهبی به فعالیت هایی اشاره دارد که موجب پرورش ایمان در افراد می شود، به ویژه فعالیت هایی که به آشنا کردن کودکان و نوجوانان به هسته اصلی معرفت، ایمان و عقاید ایمانی و منجر می شود (خاکپور، ۱۳۸۱: ۱۴۹).

نقش مادر در تربیت فرزندان مهدوی

مهدویت و تربیت از دو جهت ارتباطی نزدیک و پیوندی عمیق با هم دارند: از یک سو، تربیت صحیح، زمینه ساز ظهور حضرت مهدی (عج) است که می توان با پرورش نیروهای مخلص و معتقد به مهدویت زمینه قیام آن حضرت را فراهم کرد؛ چون در زمره اصحاب امام زمان (عج) قرار گرفتن، تربیت اسلامی و قرآنی می خواهد که بر اساس آن اندیشه، اخلاق و رفتار صحیح را باید به جامعه ارائه داد تا افراد صالحی از میان اجتماع پدید آیند و صلاحیت یاری حضرت مهدی (عج) را کسب نمایند. «(احسانی، ۱۳۹۰: ش ۱۶)

از طرف دیگر روایات متعددی از رسول خدا (ص) ائمه اطهار (ع) وجود دارد که با ظهور مهدی موعود (عج) تربیت الهی و معنوی در عصر ظهور آن حضرت به بالاترین سطح خود می رسد و انحرافات اخلاقی بکلی از بین می رود. علاوه بر آنکه مهدی باوری آثار تربیتی فراوانی را بر انسان به همراه دارد؛ مانند امیدبخشی، رفع اضطراب و نگرانی ایجاد نشاط و شادابی و امثال آن در، نهایت می توان گفت: رابطه تربیت و مهدویت، رابطه ای است دو سویه هم تربیت بر تحقق مهدویت کمک می رساند و هم مهدی باوری ضمن تأثیرات روحی و معنوی بر انسان پس از تحقق ظهور مهدی (عج) تربیت را در مسیر صحیح آن قرار می دهد (همان)

بنابراین نقش مادر در تربیت فرزندان بسیار حائز اهمیت است. امام علی (ع) در نامه ای به فرزندشان امام حسن (ع) می فرماید: «إِنَّمَا قَلْبُ الْوَلَدِ كَالْأَرْضِ الْخَالِيَةِ مَا أُلْفِيَ فِيهَا مِنْ شَيْءٍ قَبْلَتْهُ، فَبَادَرْتُكَ بِالْأَدَبِ قَبْلَ أَنْ يَفْسُو قَلْبُكَ وَ يَشْتَغِلَ لُبُّكَ، لِتَسْتَقْبَلَ بِجَدِّ رَأْيِكَ مِنَ الْأَمْرِ مَا قَدْ كَفَاكَ أَهْلُ التَّجَارِبِ بُعْيَتُهُ وَ تَجَرَّبَتْهُ؛ دل جوانان نوحاسته، چونان زمین ناکشته است که هر تخم در آن افکنند، بپذیردش و بیورددش من نیز پیش از آنکه دلت سخت و اندرزنناپذیر شود و خردت به دیگر چیزها گراید، چیزی از ادب به تو می آموزم. تا به جدّ تمام، به کارپردازی و بهره خویش از آنچه اهل تجربت خواستار آن بوده اند و به محک خویش آزموده اند، حاصل کنی و دیگر نیازمند آن نشوی که خود، آزمون از سرگیری.» (نهج البلاغه: نامه ۳۱)

از این نامه می توان به اهمیت تربیت فرزند در کودکی پی برد. از این رو مادران در تربیت مهدوی فرزندان خود از دوران کودکی باید به این مهم توجه نموده و تلاش کنند با ایجاد فضایی محبت آمیز و آموزش مفاهیم اخلاقی، شخصیت دینی فرزندان را شکل دهند و از جنبه اجتماعی نیز آنها می توانند فرزندان را به مشارکت در فعالیت های اجتماعی و دینی تشویق کنند تا حس مسئولیت و تعلق به جامعه را در آنها تقویت نمایند. بدین ترتیب، نقش مادران در تربیت فرزندان مهدوی به رشد فردی و تقویت بنیان های اجتماعی کمک می کند.

۱. جنبه های فردی

نقش مادر در تربیت فرزندان مهدوی به جنبه های فردی مهم بسیاری تقسیم می شود که در این مقاله به پنج مورد اشاره می شود: ۱. نقش مادر در تغذیه و رشد عاطفی و جسمانی فرزند، ۲. آموزش مفاهیم مهدویت، ۳. الگو سازی، ۴. ایجاد روحیه ی انتظار ۵. تربیت اخلاقی و دینی فرزند، که این نقش ها به شکل گیری باورها و رفتارهای نیکو در فرزندان کمک می کند.

۱-۱) نقش مادر در تغذیه و رشد عاطفی و جسمانی فرزند

۴-۲) نقش مادر در تقویت روابط اجتماعی

مادر با ایجاد محیطی سرشار از محبت و حمایت، به فرزند کمک می‌کند تا ارتباطات اجتماعی سالمی برقرار کند و احساس تعلق به جامعه را در او تقویت کند. او با آموزش ارزش‌های مهدوی مانند همدلی و همکاری، فرزند را به سمت برقراری روابط مثبت و معنادار هدایت می‌کند. همچنین، با تشویق فرزند به شرکت در فعالیت‌های اجتماعی و گروهی، مادر به او این امکان را می‌دهد که مهارت‌های اجتماعی لازم را کسب کند و به عنوان فردی مؤثر و مسئول در جامعه مهدوی عمل کند.

انسان اصالتاً موجودی اجتماعی است و جنبه‌ی اجتماعی رشد کودک پایه و اساس زندگی او را تشکیل می‌دهد لازمه‌ی زندگی اجتماعی، آمادگی روانی، برخورداری از مهارت‌های اجتماعی، اعتماد به نفس و قدرت سازگاری اجتماعی است. بدون تردید از نظر اجتماع، مهمترین بعد شخصیت افراد، بعد اجتماعی شخصیت ایشان می‌باشد و خانواده هم اساسی ترین بستر رشد شخصیت مطلوب فرزندان می‌باشد. (<https://narjes-s3.kowsarblog.ir>)

در پرورش شخصی فرزندان پدر و مادر چگونگی رفتار آنها با فرزندانشان از اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار است، برای اینکه بچه‌ها از رشد مطلوب اجتماعی بهره‌مند شوند لازم است الگوهای رفتاری بزرگسالان بیش از هر چیز نگرش مثبت به افراد مختلف و فعالیت‌های اجتماعی در ایشان ایجاد کند و این امر مهم مگر با رفتار مهربانانه، صمیمی و دوست داشتنی پدر و مادر صورت نخواهد پذیرفت. برای رشد و تکامل اجتماعی فرزندان، محیط خانواده باید آرامش‌بخش و حمایتگر باشد و والدین باید به پرورش استعدادها و ایجاد حس امنیت در فرزندان توجه کنند. در نهایت، راهنمایی در انتخاب الگوهای مثبت می‌تواند به فرزندان انگیزه و الهام بخشد و به رشد اجتماعی آنها کمک کند. (همان)

۵-۲) نقش مادر در تعاون و همکاری فرزند

یکی از اصول تربیت اسلامی اصل همکاری فرزندان در تربیت همدیگر است. با رعایت این اصل انسان افزون بر آنکه خود رشد و پیشرفت می‌کند به دیگران هم در این زمینه کمک می‌کند؛ اما این تنها سبب رشد آنها نیست بلکه موجب رشد و پیشرفت خود نیز می‌شود؛ چراکه با این کار او نخست به خود خدمت کرده و رشد خود را مضاعف ساخته است؛ چنان که قرآن کریم می‌فرماید: «إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِنَفْسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا» (اسراء، ۷) و همانا تو نسبت به فرزندت در تربیت نیکو و راهنمایی به سوی پروردگارش و یاری رسانی او در فرمان‌پذیری از خداوند نسبت به خویشتن و حق فرزندت پرسیده خواهی شد پس (اگر وظیفه‌ات را به انجام رسانی) پاداش‌گیری و چون (کم کاری کنی) بازخواست شوی». و در مرحله بعد با این کار زمینه همکاری دیگری با خود را نیز فراهم می‌آورد؛ چراکه انسان طبعاً این گونه است که هر کس

به او کمک و نیکی کرد او نیز متقابلاً و بر اساس اینکه شکر نعمت واجب عقلی و شرعی است و شارع نیز فرموده است: «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمُنْعِمَ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ» (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ۶۸، ۴۴) سعی در جبران کمک دارد.

قرآن کریم درباره اصل تعاون و همکاری می فرماید: «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ» (مائده ۲) در نیکی و تقوا به همدیگر همکاری کنید، نه در گناه و دشمنی، نکته مهم در این آیه این است که امر به تعاون شده است و تعاون از باب تفاعل و به معنای همکاری طرفینی است نه همکاری یک طرفه، بنابراین کمک به دیگری در کار خیر مستلزم کمک به خود نیز هست. همچنین امام صادق الله فرمود: «وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْمُؤْمِنِ مَا كَانَ الْمُؤْمِنُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ؛ خدا در یاری مؤمن است مادامی که او در یاری برادرش باشد.» (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۲، ۲۰۰)

آموزش و تربیت یکی از مصادیق بارز امر خیر است و همکاری در آن نیز سفارش شده است؛ به ویژه آنکه همکاری در این امر خیر تمرینی در تربیت و یادگیری و اصلی تربیتی است. این همکاری از طریق اعطای مسئولیت به فرزند و شرکت او در فعالیتهای آموزشی و تربیتی محقق می شود و باید از همان سنین کودکی مسؤولیت های متناسب را به او واگذار کرد. (حسینی زاده، ۱۴۰۲: ۱۴۶-۱۴۷).

بنابراین مادر می تواند از طریق آموزش ارزش های انسانی و اجتماعی، فرزند را به درک اهمیت ارتباطات مثبت و مشارکت در فعالیت های گروهی ترغیب کند. این فرایندها به فرزند کمک می کند تا در آینده فردی مؤثر و مسئول در جامعه باشد.

نتیجه گیری

تربیت فرزندان توسط مادران، اساس و زیربنای شکل گیری یک جامعه مهدوی و آرمانی است. در صورتی که مادران در این مسئولیت خطیر به درستی عمل نکنند، نسل آینده ممکن است با چالش های جدی روبه رو شود؛ از جمله تزلزل در اعتقادات دینی، دوری از ارزش های اخلاقی و ناتوانی در مواجهه با مشکلات اجتماعی. این نواقص می تواند به تضعیف بنیان های خانواده و جامعه منجر شود و تحقق آرمان های مهدوی را به تأخیر بیندازد.

تربیت فرزندان مهدوی نیازمند تلاش های مستمر و آگاهانه مادران است تا نسلی مهدوی باور و مهدوی یاور تربیت شود. از این رو، نقش مادران در تربیت فرزندان نه تنها برای شکل گیری شخصیت و هویت دینی آن ها حیاتی است، بلکه کلید دستیابی به جامعه ای ایده آل و مهدوی به شمار می آید.

با توجه به این اهمیت، سرمایه گذاری در آموزش و پرورش مادران و فراهم کردن شرایط مناسب برای ایفای این نقش، امری ضروری است که می تواند به ایجاد نسلی آگاه، مسئولیت پذیر و متعهد به ارزش های اسلامی منجر شود و در نهایت، جامعه ای سرشار از عدالت و اخلاق را به ارمغان آورد.

منابع و مأخذ:

*قرآن

*نهج البلاغه

کتاب ها

۱. ابن فهد حلی، احمد بن محمد، ۱۴۰۷ق، عدة الداعی و نجاح الساعی، تهران، انتشارات دار الکتب الاسلامی.
۲. ابن شعبه، حسن بن علی، ۱۳۸۲، تحف العقول، مترجم: حسن زاده، صادق، قم، انتشارات آل علی (ع).
۳. ابن شعبه، حسن بن علی، ۱۳۶۳، تحف العقول، مترجم: جنتی، احمد، تهران، انتشارات علمیه اسلامی.
۴. بهشتی، احمد، ۱۳۹۵، تهران، اسلام و تربیت کودکان، سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین الملل، چاپ سوم.
۵. جمعی از نویسندگان به کوشش زهرا آیت اللهی، ۱۳۹۱، اخلاق در خانواده، قم، دفتر نشر معارف.
۶. حیدری کاشانی، محمدباقر، آقاتهرانی، مرتضی، ۱۳۹۳، خانواده و تربیت مهدوی، تهران، انتشارات کتاب یوسف، چاپ نهم.
۷. حسینی، سیدعلی اکبر، ۱۳۷۹، تعلیم و تربیت اسلامی؛ تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۸. حسینی زاده، سیدعلی، ۱۴۰۰، سیره ی تربیتی پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) تربیت فرزندان، قم، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۹. حسینی زاده، سید علی، ۱۴۰۲، تعلیم و تربیت اسلامی، قم، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۱۰. حمیری، عبدالله، ۱۴۱۳ق، قرب الاسناد، قم، انتشارات آل البيت.
۱۱. حرعاملی، محمد بن حسن، ۱۴۱۲ق، وسائل الشیعه، ج ۱۵، قم، انتشارات آل البيت.
۱۲. حرعاملی، محمد بن حسن، ۱۴۱۲ق، وسائل الشیعه، ج ۸، قم، انتشارات آل البيت.
۱۳. خاکپور، مسعود؛ ۱۳۸۱، «مبانی نظری آسیب شناسی تربیت دینی در نوجوانان و جوانان»، مجموعه مقالات آسیب شناسی تربیت دینی در آموزش و پرورش؛ تهران، موسسه فرهنگی محراب قلم.

۱۴. رحیمی، علی رضا، ۱۳۸۳، تعلیم و تربیت دینی، تهران، معرفی رویکرد بصیرت‌گرا؛ نشریه رشد آموزش ابتدایی.
۱۵. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، بی تا، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، ج ۱، تهران، انتشارات مرتضوی.
۱۶. طبرسی، حسن بن فضل، ۱۳۷۰، مکارم الاخلاق، قم، انتشارات شریف رضی، چاپ چهارم.
۱۷. عیاشی، محمد بن مسعود، ۱۴۲۱ق، تفسیر عیاشی، ج ۲، قم، انتشارات بنیاد بعثت.
۱۸. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۷ق، الکافی، ج ۲، تهران، انتشارات اسلامیه.
۱۹. متقی، علی بن حسام الدین، ۱۴۰۹ق، کنز العمال، ج ۱۶، بیروت، انتشارات مؤسسة الرسالة.
۲۰. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، ۱۴۰۳ق، بحار الانوار، ج ۵۱ و ۵۲ و ۵۳ و ۵۴ و ۵۵ و ۵۶ و ۵۷، بیروت، انتشارات دار إحياء التراث العربی.
۲۱. مطهری، مرتضی، ۱۳۸۳، مجموعه آثار، ج ۲۲، قم، انتشارات صدرا، چاپ یازدهم.
۲۲. مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۷، اخلاق در قرآن، ج ۱، قم، انتشارات مدرسه الامام علی بن ابیطالب (ع).
۲۳. میخبر، سیما، با همکاری جمعی از خواهران حوزه علمیه، ۱۴۰۰، ریحانه بهشتی یا فرزند صالح، قم، انتشارات نور الزهرا.
۲۴. مطهری، مرتضی، ۱۳۷۵، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران، انتشارات صدرا، چاپ بیست و هفتم.
۲۵. نوری طبسی، میرزا حسین، ۱۴۰۸ق، مستدرک الوسائل، ج ۱۶، قم، انتشارات آل البيت.
۲۶. یوسفیان، نعمت الله، ۱۳۸۶، تربیت دینی فرزندان، تهران، انتشارات اداره آموزش عقیدتی سیاسی نمایندگی ولی فقیه در سپاه.

مقالات

۱. احسانی، محمد، ۱۳۹۰، زمینه سازی تربیتی مهدویت، بی نا، شماره ۱۶.
۲. برجی نژاد، زینب، ۱۳۸۹، نشریه پژوهش نامه اسلامی زنان و خانواده، شماره ۶.
۳. حسینی پور اردکانی، سید حسن، ۱۳۹۷، نشریه مطالعات مهدوی، شماره ۴۱.
۴. زاهدی، مریم، کریمی نیا، محمد مهدی، انصاری مقدم، مجتبی، ۱۴۰۰، نشریه مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، دوره ۳، شماره ۲۸.

۵. معین الاسلام، مریم، ۱۳۸۶، وظیفه مادران در تربیت نسل و فرزندان مهدوی، ماهنامه انتظار موعود، شماره ۲۲.

۶. معارف وند، مهرداد، ۱۴۰۲، فصلنامه جامعه اندیشکده ها، شماره ۱.

سایت ها

۱. پایگاه تحلیلی عترتنا <http://etratona.ir>

۲. <https://farsi.khamenei.ir>

۳. <https://narjes-s3.kowsarblog.ir>

۴. سایت بُرکه، بی تا، مطهره محمدی، مقاله نقش مادران در تربیت نسل منتظر از منظر مقام معظم رهبری.

۵. سایت کوثر بلاگ، بی تا، سمیه قهرودی، مقاله نقش مادر در سعادت جامعه.